

Joannicius Basilovits protoigumen, a Munkácsi Egyházmegye bazilita növendékeinek nevelője a 18–19. század fordulóján

---

S.E.R. MILAN LACH SJ

Joannicius Basilovits bazilita szerzetes a Munkácsi Egyházmegye történetének legjelesebb alakjai közé tartozik. Azon felül, hogy harminckét évig hét rendház előljárója volt, ránk hagyott néhány olyan írásművet, melyeket joggal tekinthetünk az egyházmegye „aranykora” gyöngyszemeinek.

1. A bazilita rend a Munkácsi Egyházmegyében

A rutén hagyományt követő görögkatolikus egyházakban, így a Magyar Királyságban kiépült Munkácsi Egyházmegyében is, a szerzetesi élet Nagy Szent Bazil egyházatya regulája köré szerveződött. Joannicius Basilovits életében (1742–1821) a bazilita rend a Munkácsi Egyházmegye területén működő egyetlen szerzetesrend volt. A rend a virágkorát élte, s a rendtagok jelentős szerepet vállaltak a Munkácsi, majd pedig az Eperjesi Egyházmegye életében.

A Velamin Rutszkij (†1637) és Jozafát Kuncevic (†1623) nevével fémjelzett reform során az ukrán és fehérorosz monostorok a Nagy Szent Bazil Rendben egyesültek. Ez a folyamat érezte hatását a Munkácsi Egyházmegyében is. A munkácsi monostor legjelentősebb szerzetesei csatlakoztak az egységmozgalomhoz, szoros kapcsolatokat tartottak fenn a kijevi metropolitákkal, s nagy valószínűséggel elfogadták a Rutszkij-féle regulát. Ugyanebben az időszakban veszik fel a Kárpátalján működő szerzetesek a „bazilita” nevet. A 17. század közepéig ugyanis csupán „szerzetes”-nek nevezték magukat. A II. József-féle reformok idején Bacsinszky András munkácsi püspök azt javasolta Basilovitsnak, hogy vizsgálja felül a püspök által 1777-ben kihirdetett szerzetesi regulát.¹

A Munkácsi Egyházmegye szerzetesi életének „aranykora” körülbelül Basilovits haláláig tartott,² aki harminckét éven át volt protoigumen, 1789-

---

1 Vö. А. ПЕКАР: „Василянська провінція”, *АОСВМ* (1982), 132.

2 Vö. ПЕКАР: „Василянська провінція”, 135.

től 1821 októberéig. A 18. és 19. század fordulójának, vagyis a Bacsinszky-korszak egyik legjelentősebb egyházi személyisége volt.³

Basilovits irányítása alatt hét monostor állt. Munkács, Nagyberezna, Misztice a mai Kárpátalja (Ukrajna) területén, Máriapócs a mai Magyarországon, Krasznibród és Bukóc a mai Szlovákiában, illetve Bikszád a mai Romániában. A fénykorát élő rend hét monostorában összesen hetvennyolc szerzetes élt.⁴ A szerzetesi élet színvonaláról a szabályzatok⁵ és az 1809 és 1812 közötti évekről fennmaradt évkönyvek tanúskodnak.⁶

2. Joannicius Basilovits élete⁷

Basilovits 1742. július 6-án született az Ungvári járásban fekvő Hliviščia (Hliviščtia) faluban,⁸ szegény parasztcsaládban. Szülei mindent megtettek azért, hogy gyermekük a jezsuiták ungvári és kassai iskolájában tanulhasson. A gimnázium sikeres elvégzése után Basilovits 1761-ben belépett a bazilita rendbe. A novíciátusi éveket a krasznibródi monostorban töltötte, ahol novíciusmestere Kasper Ince volt. A szerzetesi fogadalomtételkor a Joannicius nevet választotta. Basilovits azon baziliták közé tartozott, akik a filozófiai tanulmányokat is a krasznibródi monostorban végezték, ahol 1762-től kezdve Suhajda Makáriosz protoigumen (†1778) meghívására a ferences Papp Primus tanította a bölcseletet.⁹

A teológiai tanulmányok abszolválása és pappá szentelése után Basilovits azonnal tanári kinevezést kapott a máriapócsi monostorba. Minthogy jó

3 Vö. ПЕКАР, „Василянски протоігумені”, 160.

4 Vö. J. BAZILOVIČ: *Brevi Notitia*, II., 6, Cassoviae 1804, 15.

5 Kárpátaljai Állami Területi Levéltár, Beregszász, F 64, 1, 1192, F 64, 2, 10, F 64, 2, 75, F 64, 2, 1106, F 64, 1107, F 64, 2, 1108, F 64, 5, 256.

6 Vö. О. БАРАН: *Єпископ Андрей Бачинський*, Yorkton 1963, 61.

7 Joannicius Basilovits életéről és műveiről több szerző írt: А. КРАДИЦКИЙ: „Іоанникій Базіловичъ”, *Листок*, 9 (1890), 97–98., Т. ЛЕНОСЗКУ: *Beregnármegye*, Ungvár 1881, 130., J. SZINNYEI: *Magyar írók élete és munkái*, I., Budapest 1891, 659–660., Ф. ТИХІЙ: „Іоанникій Базіловичъ”, in: А. ВОЛОШИН (ed.): *Мьсяцослов на 1922 год*, Ужгород 1921, 42–50., В. ПРОНИН: „Протоігумен Іоанникій Базіловичъ”, *PravMysl* (P), 1–2., (1956–57), 40–48., А. ПЕКАР, „Протоігумен Йоанникій Ю. Базіловичъ”, *АОСВМ* (1992), 105–122., С. VASIE: „Bazilovič Joannikij Juraj, OSBM”, in: J. RAŠTEKA (ed.): *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, Bratislava 2000, 70–71., „Juraj Joannikij Bazilovič (1742–1821) a jeho Tolkovanije Svjaščennyja Liturgii – Výklad svätej liturgie”, in: J. ВАВЈАК (ed.): *J. J. Bazilovič OSBM a M. Lacko SJ*, Košice 2002, 13–19., В. LUNTEROVÁ: *Joannikij Juraj Bazilovič, OSBM Explicatio sacrae liturgiae*, Bratislava 2002.

8 Ez a falu ma Sobrance járásban fekszik, Kelet-Szlovákiában.

9 Vö. К. ЗАКЛИНСЬКИЙ: „Нарис історії”, *НЗМВК* 1 (1965), 53.

képességű pedagógusnak bizonyult, előjárói először a filozófia, majd pedig a teológia oktatásával bízták meg.¹⁰

Nem sokáig maradt azonban a tanári katedrán. Kovejcsák Szilveszter protoigumen halála (1789. március 1.) után a negyvenhét éves Basilovitsot a Munkácsi Egyházmegyében működő összes bazilita monostor előjárójává választották. Hivatalát harminckét éven át töltötte be.

Ebben az időszakban Basilovits Bacsinszky András munkácsi püspök (1773–1809) egyik legközelebbi munkatársa volt. Bacsinszky püspök kora nemcsak az egyházmegye, hanem a bazilita rend fejlődésének is kora. Basilovits aszketikus írásait és a szerzetesi fegyelemről szóló műveit ebben a szövegkörnyezetben kell értelmezni. Basilovits sokat követelt a szerzetesektől, ugyanakkor szerzetesi életével jó előjáróként példát is mutatott nekik.¹¹ 1798 és 1804 között Munkács-Csernekhegyen a monostor közelében felépítette a Szent Miklós-templomot. Nem sokkal korábban (1766 és 1772 között) Rác Demeter nagylelkű adománya eredményeként felépülhetett a csernekhegyi monostor. Basilovits hetvenkilenc éves korában, 1821. október 21-én hunyt el. Sírhelyét a Szent Miklós-templomban alakították ki.¹²

Basilovits halála után kezdődik el a szerzetesi élet hanyatlása. A 19. század elejétől kezdve nemcsak a világi papság, hanem a szerzetesek egy része is befogadta a felvilágosodás eszméit, ami szükségszerűen az egyházfegyelem és a lelki élet hanyatlását eredményezte.¹³

3. Basilovits történeti és liturgikus művei

Basilovits termékeny szerző volt, aki jelentős történeti, liturgikus és aszketikus műveket hagyott maga után.

Az 1799–1804 között Kassán latin nyelven kiadott *Brevis notitia foundationis Theodori Koriathovits* című, kétkötetes történeti munkája elsőrangú történészre vall. Életművének ez a legjelentősebb írása, melyben Korjátovics Tódor litván herceg családjának fontos dokumentumait közli. Korjátovics a 14. század közepén vezette a ruténok egy csoportját a mai Kárpátalja területére, ahol 1398-ban Lajos magyar királytól megkapta a munkácsi uradalmat.¹⁴

10 Vö. BAZILOVIČ: *Brevis Notitia*, 96.

11 Vö. Д. И. ГЕБЕЙ: „Поминайте наставники ваша”, in: Д. И. ГЕБЕЙ (ed.): *Мьяццослов на 1894 год*, Унгвар 1893, 74.

12 Joannicius Basilovits testét a Szent Miklós-templom kriptájában temették el. Kutatásunk során megtudtuk, hogy amikor bizonyos talajmozgások miatt a templom a Latorca folyó irányába kezdett csuszamlani, a kriptának azt a részét, ahol Basilovits és Anatolij Kralicky földi maradványai nyugodtak, cementtel fedték be, hogy az épület alapjait megerősítsék. Ezzel elzárták az utat a sírokhoz.

13 Vö. ПЕКАР: „Василянська провінція”, 136.

14 Vö. Ф. ТИХИЙ: „Іоанникий Базиллович”, 48.

Basilovits munkájának nemcsak az egyháztörténet szempontjából van jelentősége, hanem Kárpátalja történetének is fontos forrása. Basilovits ezen munkája révén megérdemli a „Munkácsi Egyházmegye görögkatolikus történetírása atyja” címet.¹⁵

Egyetértett Bacsinszky püspökkel abban, hogy a Munkácsi Egyházmegyében feltétlenül meg kell őrizni a bizánci rítust. Ennek érdekében *Esposizione della Divina Liturgia*¹⁶ címmel terjedelmes liturgiamaғыarázatot készített ószláv és latin nyelven. Basilovits liturgiamaғыarázatának kritikai kiadását 2009-ben a Szlovák Tudományos Akadémia Szlavisztikai Intézete jelentette meg Pozsonyban.¹⁷ Az eredeti kézirat, melynek első harminckét oldala hiányzik, 1963-ban az ungvári egyetemi könyvtárba került.¹⁸ A Munkácsi Egyházmegye területén ez az első, legismertebb és legterjedelmesebb liturgiamaғыarázat. A kéziratot vizsgáló kutatók kimutatták, hogy a szerző Le Brun, Goar és mások liturgikus műveiből állította össze írását.

4. Basilovits aszketikus műve

Joannicius Basilovits a monasztikus élet lelkiségi témájában is termékeny szerző volt. Monostorok protoigumenje lévén különös figyelemmel kísérte a szerzetesek lelkiéletét, melyet a monasztikus élet kiemelkedő modelljeinek szintjére kívánt fölemelni. A monasztikus életet tekintve nem csupán teoretikus volt: saját élete, a szabályok és a konkrét normák mind azt mutatják, milyennek kellene lennie egy szerzetesi életnek.

Első műve, mely nyolcvannyolc évvel ezelőtt még kézirat formájában létezett,¹⁹ s melyről ma nincs semmi adatunk, az *Értekezés, avagy tanítás a testvéreknek a szerzetesek méltóságáról, valódi céljukról, és a szerzetesi állapotról általában*²⁰ címet viseli. Korának egyházi szláv nyelven és a helyi nyelvjárásban

15 Vö. ПЕКАР: „Протоігумен Йоаннікій Ю. Базілович”, 116.

16 A mű teljes címe: **Толкованіє Свѣшченнаѣ Литурґиѣ, Новаѣо Закона истиннаѣ Безкровнаѣ Жертвы, во славу Пресвѣтатѣи и Нераздиннаѣ Тройци, Отца и Сына, и Свѣтѣоу Дѣца, здателем Честным Отцем Йоанніकीем Базіловичом, ЧСВВ, Протоігуменом, во лито сочиненноѣ, во Монастире Мѣкачевском.**

17 Ez a mű nagyban hozzásegít Joannicius Basilovits életének jobb megismeréséhez. Vö. J. BAZILOVIČ: *Explicatio Sacrae Liturgiae*, ed. S. ZAVARSKÝ – P. ŽEŇUCH, Bratislava – Roma 2009.

18 Vö. ПЕКАР: „Протоігумен Йоаннікій Ю. Базілович”, 116.

19 Míg nem sikerült föllelnünk Basilovits eme művét; talán Kárpátalja valamelyik antikváriumában hánykolódik. A csernekhegyi monostor 1945-ben bekövetkezett elpusztítása után – amint erről Pronin ortodox protoigumen tanúskodik – az állami hivatalnokok semmiféle leltárt nem készítettek sem a könyvekről, sem a dokumentumokról, így azok egy részét feltehetően eladták.

20 **Бєсѣда или словѣ ко братіи Свѣцемъ Ёваннікіемъ Базіловичемъ глаголюще, о**

íródott. A mű négy részre van felosztva: az 1a–8b-ig terjedő lapok tartalmaznak egy előszót és a Beszéd az engedelmességről című részt, a 8b–11b-ig terjedő lapok a Beszéd a szerzetesi szegénységről, a 12a–15b lapok a Beszéd a tisztaságról szóló részt, a 16a–18b lapokon az utószó olvasható. Ha összevetjük a szóban forgó művet az *Imago vitae monasticae* szövegével, melynek tárgyalására szenteljük az egész negyedik fejezetet, kitűnik, hogy tartalmuk hasonló, így feltételezzük, hogy ez az írás, mely máig ismeretlen, alapul szolgálhatott Basilovits számára az *Imago vitae monasticae* latin nyelvű könyv engedelmességről, szegénységről és tisztaságról szóló fejezeteihez. Nem tudjuk, hogy a mű mikor látott napvilágot,²¹ csupán az első lapról van annyi ismeretünk, hogy Basilovits állította össze és kiadásra szánta.

Mindössze két rövid részlet maradt meg a könyvből, melyekben Basilovits lelki harcra és szerzetesi aszkézisre buzdítja a szerzeteseket, és inti őket arra, hogy ne magukban bízzanak, hanem Isten segítségével. Tanácsolja az e világ örömeiről való lemondást, mert azok okai a szerzetesek bukásának. Javasolja a szerzeteseknek, hogy a kísértéseket türelemmel viseljék, és legyenek mindig készek tanulni másoktól.

Érdeklődésünk itt elsősorban három aszketikus művére irányul. Két kéziratot vizsgálunk majd: elsőként a *Szerzetesi szabályok és konstitúciókat*, majd a *Szerzetesi szabályok és konstitúciókról* című írást, végül az *Imago vitae monasticae* című nyomtatott könyvről lesz szó.

4.1 Szerzetesi szabályok és konstitúciók

Rutsky *Közös szabályainak* előszavában²² a művet megjelentető Kinach megállapítja, hogy II. József reformjai miatt szükségessé vált a szabályok módosítása. A megszüntetett kolostorok között, melyeket monasztikus jellegük miatt zártak be, mivel az nélkülözte az apostoli tevékenységet, találunk néhányat a Munkácsi Egyházmegye monostoraiból is. Csak hét monostor maradt meg, melyek nevelői missziót is betöltöttek. Ez volt az ok, amely miatt szükségessé vált a monostorok szerzetesi szabályainak módosítása a Munkácsi Egyházmegyében.

Basilovits protoigumeni minőségében törekedett arra, hogy helyreállítsa a szerzetesi fegyelmet a már említett hét monostorban. Bacsinszky püspök már elődjét, Kovejsák Szilveszter protoigument (1769–1778) is kérte, hogy bővítse ki és korszerűsítse Rutsky *Közös szabályait*. Pekar meggyőződése szerint így születtek meg a Munkácsi Egyházmegye bazilitáinak első

ДОСТОИНСТВЪ ТИХОУВЪ В СОПСТВЕННОМЪ КОНЦИ ТЪХУДЕ И ВЪРЪ ВЪ ЕННЪ МОНАШЕСКОМЪ.
A művet bőrkötés borította, gyorsírással jegyezték le, és 18 lapból állt. Első lapja hiányzott. Vö. ТИХИЙ: „Иоанникийъ Базилловичъ”, 43.

21 Tyihij összehasonlítja a mű második részének első bekezdését az *Imago vitae monasticae* szövegével, 58. Vö. ТИХИЙ: „Иоанникийъ Базилловичъ”, 43.

22 Vö. Г. КИНАХ: „В. Рутського правила”, *АОСВМ* (1924), 57.

Szerzetesei szabályai és konstitúciói,²³ melyeket maga Bacsinszky hagyott jóvá 1777-ben.²⁴ Úgy véljük, hogy a Joannicius Basilovits által szerkesztett *Szerzetesei szabályok és konstitúciók* első alkalommal csak 1796. július 2-án²⁵ kerültek jóváhagyásra. 1797. július 30-án ennek egyik változata lett megerősítve; ez a birtokunkban lévő kézirat.²⁶

A kéziratot jelenleg Ungváron őrzik, a Kárpátaljai Néprajzi Múzeumban,²⁷ származási helye pedig a munkács-csernekhegyi monostor könyvtára. Ez a könyvtár a II. világháborúig Kárpátalja egyik legnagyobb könyvtárának számított.²⁸ A munkácsi monostor kéziratai és régi nyomtatványai a szerzetesek 1945-ben bekövetkezett elűzése után a már említett múzeumba kerültek.²⁹ Más kéziratokat és értékes nyomtatványokat az Ungvári

23 **Правила и Установления Монашескаго.** Vö. ПЕКАР: „Протоігумен Йоанникій Ю. Базилович”, 108.

24 Pekar Mikitasra hivatkozik, aki a szabályzatot a 463 D szám alatt hozza – Правила монашеские а XVIII. századból egyházi szláv és latin nyelven nyomtatva, két oszlopban, kezdőlap nélkül. Véleményünk szerint Mikitas téved, amikor úgy tartja, hogy Bacsinszky a szabályzatot 1777-ben hagyta jóvá, mégpedig arra az adatra építve, hogy az első oldalon a következő autográf felirat található: »Andreas Eppus Munkaciensis 1778«. Lehetséges, hogy Bacsinszky ebben az évben jóváhagyott szerzetesi szabályzatot, de az nem marad ránk. A szabályzat, melyre Pekar Mikitas alapján hivatkozott, biztosan nem lehetett a Bacsinszky által jóváhagyott *Szerzetesei szabályok*, mivel a fönt megnevezett levéltári szám alatt azt a szabályzatot találjuk, melynek előlapjából világosan kiolvasható, hogy nem egyesült illír nemzetiségű görög szerzetesek szabályairól van szó, melyeket Vince Karlóca és egész Magyarország metropolitája hagyott jóvá. Pekar, nem lévén lehetősége, nem tudta ellenőrizni ezt az adatot. A második érv, mely nézetünket igazolja, hogy ez a szabályzat nyomtatott volt, míg Basilovits szabályai, melyekről szó lesz és melyeket Pekar az első szabályok átdolgozásának vélt, kézirat formájában maradt fenn, amint ezt magunk is láthattuk Ukrajnában végzett kutatásaink során. Az Ungvári Állami Egyetem könyvtárában a magyarországi nem egyesültek nyomtatott szerzetesi szabályzatát a következő szám alatt találjuk: 1583. Vö. Правила монашеские, n 1583, UŠUK, 10+113 pp. Vö. B. Л., МИКИТАСЬ: *Давні рукописи і стародруки*, II, Львів 1964, 66.

25 Cikkében Tyihij szlávul jelzi a jóváhagyás dátumát: 1796. július 2. Rögtön ezután zárójelben római számokkal írja: 1797. Nem tudhatjuk, hogy szándékos volt-e részéről ez a módosítás, vagy csupán elírás. Nem állt módunkban személyesen tanulmányozni ezt a kéziratot, így Tyihij információját sem megerősíteni, sem cáfolni nem tudjuk. Vö. Тихий, „Йоанникій Базилович”, 45.

26 **Ъ. БАЗИЛОВИЕХ, Правила и Установления Монашескаго,** Ms. 39.(Arch. 796), ZEM, Užgorod.

27 A kézirat a Ms. 39. (Arch. 796) szám alatt található a Néprajzi Múzeum számozása szerint. Ugyanazon szám alatt a katalógusban föllelhetőek még kéziratok és egyéb régi nyomtatványok, melyeket 1964-ben publikált Lembergben V. L. Mikitas. Vö. В. Л. МИКИТАСЬ: *Давні книги закарпатського музею, Ужгород* 1961, 40. A könyvtár 1945-től napjainkig az Ungvári várban van elhelyezve. Korábban itt kapott helyet a Munkácsi Egyházmegye szeminárium. A II. világháború után a várat államosították.

28 Vö. МИКИТАСЬ: *Давні рукописи*, II, 8.

29 Vö. МИКИТАСЬ: *Давні книги*, 6.

Állami Könyvtárba szállítottak 1963-ban.³⁰ A munkácsi bazilita monostor levéltárának anyagát Beregszászra vitték, a Kárpátaljai Állami Regionális Levéltárba.³¹ A *Szerzetesei szabályok és konstitúciók* kézírata 1961-ben került a munkácsi monostorból az ungvári Néprajzi Múzeumba.³²

A kézirat könyv alakú, méretei: 225 x 190 mm. A könyvet bőrkötés borítja, melyet már javítottak. A szöveget kézzel írták, vörös és fekete tintával. 17 lapból áll, melyekből 2 üres. A könyv elején egy vízjel figyelhető meg; a címerben egy, a két hátsó lábára támaszkodó oroszlán látható, fején koronával, elől kezében trombitát tartva. Az *Auschenbach* szó³³ is kivehető. Az oldalszámozás ceruzával készült, talán inkább újabban. Az egyes bekezdések első szavainak díszes kezdőbetűi piros tintával íródtak. A szöveg cirill betűs, jól olvasható.

A *Szerzetesei szabályok és konstitúciók* szerzője minden kétséget kizáróan Joannicius Basilovits, akinek sikerült egy igen jó válogatást készítenie Nagy Szent Bazil szabályaiból. Rutsky *Közös szabályai* ihlették, amit bizonyít az a tény is, hogy néhány mondata szóról szóra megegyezik. Hogy a szerző nem lehet más, csak Basilovits, világossá válik a kézirat bevezetőjéből.

A szabályok Nagy Szent Bazil rendjének a Munkácsi Egyházmegye területén élő szerzetesei számára készültek, vagyis az említett hét monostor számára. A szerzetesek lelkiismereti kötelessége volt, mind lelki, mind kánonjogi szempontból, hogy betartsák a szabályzatot. A legfőbb tekintélyt számukra a munkácsi püspök képviselte.

A szerző részletesen szól arról, hogy Nagy Szent Bazil szerzetesi konstitúciónak és szabályainak antológiájáról van szó, rövidített formában. A szabályokat és konstitúciókat nem mutatja be egészében, mivel azok jóval terjedelmesebbek;³⁴ a szerző csak a szerzetesek mindennapi életéhez szükséges részleteket közli, és azokat is röviden, oly módon, hogy azokat minél könnyebben megjegyezhessek.

A mű, amint azt a kézirat elbeszéli, „Krisztus főpapjának, Miklósnak csernekhegyi szent házában”³⁵ keletkezett, vagyis a baziliták csernekhegyi, Csodatévő Szent Miklós tiszteletére szentelt főmonostorában.

---

30 Vö. Микитась: *Давні рукописи*, II, 3.

31 A munkácsi monostor iratai a 64-es számú egységben vannak, mely öt katalógust tartalmaz a levéltár anyagáról. Több ezer iratról van szó.

32 Vö. Микитась: *Давні книги*, 40.

33 Föltehetően a papírgyár vagy a könyvkötő neve; vö. Микитась: *Давні книги*, 40.

34 Vö. Basilio Magno, *Asceticon magnum sive Questiones* [Regulae fusius tractatae et Regulae breuius tractate = recensio Vulgata compilata s. VI], PG 31, 901–1305, *Asceticon paruum*, PL 103,483–554, *Constitutiones monasticae*, PG 31, 1321–1428 a *Regulae morales*, PG 31, 691–869.

35 Во С'тѣ видѣтели Церарха Хр'това Николаа, на Горѣ Чернекъ Мцѣ. Vö. Ы. Базилонезъ, *Правила и Установленья монашеская*, 1.

Basilovits nem ad pontos fölvilágosítást a *Szerzetesei szabályok és konstitúciók* keletkezési idejéről. A kézirat bevezető oldalán csak a „hónapban” szó olvasható, és semmi egyéb. Biztosan állíthatjuk azonban, hogy a szabályzat 1797. július 30. előtt már készen volt, mert a fent nevezett napon fogalmazta meg a jóváhagyást Kutka János kanonok, aki a szöveget dátummal és helymegjelöléssel is ellátta. Ezt a szöveget írta alá és látta el pecsétjével Bacsinszky püspök „1797. július 30-án Ungvárott,”³⁶ amiből következik, hogy Basilovitsnak már jóval előbb el kellett kezdenie a szabályzat kidolgozását.

A mű csak kéziratban maradt fenn, cirill betűkkel írva, az egyházi szláv nyelv helyi változatában. Magyarországon ez idő tájt a latin volt a hivatalos nyelv. Minthogy a novíciusok és a testvérek a latint nem ismerték, Basilovits úgy döntött, nem fordítja le a művet, hanem meghagyja eredeti nyelvén. Kutatásunk során találtunk néhány latin nyelvű átiratot, melyek nélkülözik a jóváhagyást. A szerzetesek kézzel sokszorosították a szabályzatot, saját használatra.³⁷

Behatóbb vizsgálat alapján megállapíthatjuk, hogy az írást főként Rutsky *Közös szabályai* inspirálták, de nem csak azok. Basilovits *Szerzetesei szabályai* számára a második fő forrás Vidak Vince Joannicius szerb ortodox karlócai³⁸ érsek *Szerzetesei szabályai*³⁹ jelentették, melyek latin–egyházi szláv két nyelvű kiadásban jelentek meg. Jóllehet a karlócai szabályzat példányán nem látható a kiadás évének megjelölése,⁴⁰ a karlócai érsek sorában Vidak 1774 és 1780 között működött.⁴¹ A *Szerzetesei szabályok* – amint erről a bevezetésben olvashatunk – a Szentírás parancsolata alapján fogalmazódtak meg,⁴² és Vince metropolitán kívül megerősítést nyertek még más érse-

36 В`НГВАРЪ Л. ЫСЛЫА Д`ВЕЪ. Vö. Ы. БАЗИЛОВИЪ, ПРАВИЛА И УСТАНОВЛЕНЬА МОНАШЕСКАА, 33.

37 Egy ilyen, 1796-ból származó példányt őriznek a Debreceni Egyetem könyvtárában, a Ms. 106-1 leltári szám alatt. Az irat a máriapócsi monostorból került ide. Vö. А. ПЕКАР: „Протоігумен Йоанникій Ю. Базилович”, 108.

38 A várost szerémségi Karlócának is hívták. A Magyar Királyság területén volt, ma Szerbiához tartozik. Karlóca 1713-tól 1920-ig a Szerb Ortodox Egyház metropolitájának széke volt, egészen addig, míg létre nem jött a Szerb Patriarkátus. Vö. Z. GAVRILOVIĆ: „Serbian Christianity”, *Dictionary of Eastern Christianity*, Oxford 1999, 442–446.

39 Vö. V. J. VIDÁK: Правила монашеские, n.1583, UŠUK, 10+113 pp., МИКИТАСЪ: *Давни рукописи*, II, 66. Mansi is ismerteti a szabályzatot. Vö. V. J. Vidák: „Regulae monasticae a duabus Synodis annorum 1773 et 1776 perscriptae et editae 1776”, in: J. D. MANSI: *Sacrorum conciliorum*, XXXIX, Paris 1907, 575–666.

40 Csupán széljegyzetként olvashatjuk: „Andreas Eppus Munkacsiensis 1778”. Vö. VIDÁK: Правила монашеские (1).

41 Vö. С. ВУКОВИЧ: *Српски јерарси*, Београд 1996, 73.

42 Vö. VIDÁK: Правила монашеские (9).

kektől és püspököktől, akik részt vettek azon a helyi zsinaton, mely 1776. szeptember 21-től december 30-ig folyt le.⁴³

Basilovits *Szerzetesi szabályai és konstitúciói* szinte ugyanazt a felosztást követik, mint a karlócai *Szerzetesi szabályok*. Basilovits elejétől a végéig forrásként használta fel azokat. Csakis azokat a részeket válogatta ki, melyeket fontosnak tartott, és melyek a görögkatolikus egyház helyzetére is vonatkoztak. Így a karlócai szabályzat néhány fejezetét Basilovits egyetlen fejezetben egyesítette.

Basilovits *Szerzetesi szabályai és konstitúciói*⁴⁴ a következő fejezetekből állnak: Bevezető, 1. Engedelmség, 2. Szegénység, 3. Tisztaság, 4. Az imádság és az egyházi törvény, 5. Könyvek olvasása és a tanulmányok, 6. Az ebédlő, 7. A testvérek ruházata, 8. Az előjáró kötelességei, 9. A helyettes kötelességei, 10. A lelkiatya, 11. A novíciusok, 12. A különféle szolgálatok,⁴⁵ 13. (12) A protoigumen kötelességei.

A kézirat végén található a szabályzat jóváhagyása, Bacsinszky András munkácsi püspök aláírásával és pecsétjével.

Számunkra különösen is érdekes a szabályzat központi gondolata, melyet Basilovits a novíciusokról szóló, 11. fejezetben fejt ki: „Végül gyakran ismételjék nekik a *Bővebben írt szabályok* nyolcadik pontját, hogy magukévá tehessék Krisztus szavait: ha valaki utánam akar jönni, tagadja meg önmagát, vegye föl keresztjét, és kövessen engem (Mt 16,24) stb.”⁴⁶ Basilovits tehát a *Bővebben írt szabályok* nyolcadik pontját⁴⁷ emeli ki a növendékek számára, mely mindazt tartalmazza, amit a szerzetesi életben prioritásnak kell tartaniuk; beszél a test és a világ kívánsága démonának megtagadásáról, és aláhúzza, hogy az előjáró gyakran ismétlje ezt nekik. Kiválasztja azokat a szentírási idézeteket, melyeket Bazil a *Bővebben írt szabályok* nyolcadik pontjában említ, és ezekre hivatkozva jelöli meg, hogy mire kell helyezni a hangsúlyt a bazilita növendékek nevelésében. Véleményünk szerint ez a 11. fejezetben megfogalmazott központi gondolat nemcsak a növendékek képzésére vonatkozott, hanem Basilovits számára vezérelvül szolgált protoigumeni szolgálata alatt. Ez a szempont mindenesetre hiányzik a karlócai *Szerzetesi szabályokból*.

43 Vö. MANSI: *Sacrorum conciliorum*, XXXIX, 575.

44 A példány a következő címet viseli: *Правила и Установления монашеская*, Kárpátaljai Néprajzi Múzeum, Ms. 39 (Arch. 796).

45 Nem tudjuk, miért ez az ellentmondás a 12. fejezet megjelölésében, talán csak elírásról van szó.

46 *У. Базилониецъ, Правила и Установления монашеская*, 28–29.

47 Vö. Basilii Magni Regulae fusius tractatae 8, PG 31, 934–942.

4.2 *A szerzetesi szabályokról és konstitúciókról*

A szerzetesi szabályokról és konstitúciókról⁴⁸ című kéziratos mű nézetünk szerint a célból készült, hogy egy részletes és szabad függelékként magyarázza Joannicius Basilovits *Szerzetesi szabályok és konstitúciók* című írását. Ezt támasztja alá a kézirat címe is.

Meggyőződésünk szerint a kézirat egy részét Basilovitsnak lehet tulajdonítani, más része pedig Kocak Arszeniosz gyűjteménye. Nem egy szisztematikus művel állunk tehát szemben; az egyes fejezetek nem kapcsolódnak szervesen egymáshoz, bizonyos témák többször is tárgyalásra kerülnek, mint például a Tízparancsolat vagy a Hitvallás magyarázata. Basilovits mint protoigumen feltehetően látogatta kolostorait, és ilyenkor tartott előadásokat. Így juthatott el Krasznibród monostorába is, ahol tartott néhány beszédet a novíciusoknak. Kocak Arszeniosz novíciusmesternek módjában állt lejegyezni a beszédeket.⁴⁹

Basilovits fontosnak tartotta, hogy az előjárók rendszeresen szóljanak a testvérekhez. Igumenként ez volt a fő eszköze a szerzetesi, avagy monasztikus lelkület formálásában. A szóban forgó kézirat tehát feltehetően egy konkrét alkalommal készült kifejtése a *Szerzetesi szabályok és konstitúcióknak*.

A szerző meglehetősen jól ismerte a kortárs nyugati teológiai és aszketikus irodalmat. A kézirat számos szerzőt idéz, gyakran azonban nem tudni, kik is ezek a személyek, mert csak az idézett művek oldalszámaira történik hivatkozás, a könyvek pontos adatainak megjelölése nélkül. A források pontos megnevezésének hiánya kétségkívül nem válik a mű javára. A szerző jól ismerte a görög egyházatyákat is, köztük Nagy Szent Bazilt, Aranyszájú Szent Jánost vagy Klimakhosz Szent Jánost.

A szerző többször visszatér a Tízparancsolat részletes tárgyalásához, mely arra enged következtetni, hogy ennek a témának különös figyelmet szentelt a növendékek nevelésében, de meglehet, szándéka csupán annyi volt, hogy a hallgatóság különböző szerzők alapján ismerje meg a tárgyat.

Basilovits éppúgy nagy hangsúlyt fektetett az isteni parancsolatok megtartására, mint a keresztény és a szerzetesi hivatás közötti összefüggésre. Azt kéri, a szerzetes, mielőtt valóban szerzetessé válna, legyen először jó keresztény. Ez a magyarázata annak, hogy miért tárgyalta oly nagy részletességgel a novíciusoknak, vagyis a bazilita növendékeknek a Tízparancsolatot és a Hitvallást.

48 'Ы. Базилонвнѣхъ' Я. Коцакъ, ꙗ правилъ и Установленнꙗй монашескихъ, Красный Бродъ 1796. Ms. n. 1, UŠUK.

49 Kocak Arszeniosz 1789 és 1795 között tevékenykedett a krasznibródi monostorban mint a spirituális segítője. 1798-tól nem említik többé a monostor évkönyvei. Minden valószínűség szerint ő látta el a novíciusmester feladatait is. V. ТИМКОВИЧЪ: *Letopis Krásnobrodského monastiera*, Prešov 1995, 119.

A szerző gazdag teológiai-lelki tartalmat nyújt a növendékeknek, melyet szerzetesi életük első éveiben megismerhettek. Ha feltételezzük, hogy a novíciusmester az egész művet ránk hagyta, bizton állíthatjuk, hogy a kor bazilita növendékei a monasztikus élet tekintetében, az elméleti ismereteket illetően jól fel voltak készülve.

A művel kapcsolatban megjegyzendő még egy érdekes tény: a teológiai formulák megfogalmazásakor szerzőnk a keleti és a nyugati kereszténység határmezsgyéjén mozog. A szerző katolikus voltára utalnak a tomista megnyilvánulások, ugyanakkor gyakran merít a monasztikus irodalom hitesei keleti forrásaiból, mint amilyenek Szent Bazil szabályai. A szerzetesi lelkiséget végső soron a keresztség szentségéből vezeti le; a monasztikus életet úgy tekinti, mint a keresztnység radikális formáját. A szerző tehát a keleti monasztikus hagyományra alapoz, és megpróbál kapcsolatot teremteni közte és a nyugati kereszténység között. Ebben áll a szerző eredetisége.

4.3 *Imago vitae monasticae*

Joannicius Basilovits utolsó aszketikus műve, amelyre figyelmünket fordítjuk, az *Imago vitae monasticae*, vagyis a *Monasztikus élet tükré*. Az aszketikus irodalmat tekintve ezt mondhatjuk Basilovits fő művének. Az 1802-ben Kassán kiadott mű száznyolcvankét oldalt számlál. A szerző, tudatában annak, hogy a mű rutén nyelven történő megjelentetése nehézségekbe ütközhetne, úgy döntött, hogy aszketikus rendszerező művét latinul publikálja.

Latin nyelvű lévén a mű nem tett nagy ismertségre szert a szerzetesek között sem, minthogy nem voltak a nyelv ismeretében, így a könyv lassan a feledés homályába merült.⁵⁰ A szöveg olvasásakor kiderül, hogy a szerző célja nem valami új, szerzetességről szóló tudomány lefektetése, hanem egészen hű akar maradni az egyház hagyományához, a Szentíráshoz, az egyházatyákhoz és az egyetemes zsinatokhoz. A mű így inkább az atyák gondolataiból való egyfajta válogatásnak vagy szintézisnek tekinthető. Basilovits gyakran idézi őket, a keleti atyáknál megszokott módon. Legáltalább negyven atyára és tizenegy szent életrajzára találunk hivatkozást.

A műnek nincs sem bevezetője, sem zárszava; összesen négy részből áll: a keleti szerzetesség rövid története, a monasztikus fogadalmak gyakorlata és a lelkiismeret tisztasága, a mindennapi szerzetesi élet gyakorlati alapjai, Szent Bazilnak mint a cenobita élet alapítójának biográfiája. A függelékben Nagy Szent Bazil *Böjtről szóló homíliája* olvasható.

---

50 Úgy véljük, Basilovits a latin környezetnek kívánta magyarázni, hogy a bazilita szerzetesek a görögkatolikus egyház részét képezik.

Basilovits utal nemcsak a keleti és nyugati atyákra, hanem az egyetemes és más helyi zsinatok kánonjaira is. A szövegösszefüggés és a lábjegyzetek alapján joggal feltételezhetjük, hogy használta Baronius latin kiadását, ugyanakkor gyakran idézi a görög atyákat is. Ez utóbbiak közül elsősorban Nagy Szent Bazilra hivatkozik,⁵¹ ami érthető, hiszen maga is a bazilita rendhez tartozott, és nyilván szerette volna minél teljesebb módon fölhívni az olvasók figyelmét személyiségének nagyságára és művének jelentőségére. Az mindenestre nem tagadható, hogy a műben csak ritkán jelennek meg Basilovits eredeti gondolatai.

Véleményünk szerint a mű címzettjei nem annyira a Munkácsi Egyházmegye bazilita szerzetesei, hanem inkább a latin nyelvet ismerő görögkatolikus világi klérus, továbbá a latin klérus és szerzetesség, mely utóbbiak számára az írás a keleti szerzetesség védelmében fogalmazódott meg. A címzettek között a császári udvar is számításba jöhet, akiknek nem volt magától értetődő, hogy a nyugati szerzeteseken kívül léteznek keletiek is. Hogy mi szükség a szerzetességre, azt Basilovits az utolsó fejezetben tárgyalja, Nagy Szent Bazil életrajza kapcsán.

Zárásképpen megállapíthatjuk, hogy a lelkiéletnek az atyák nyomdokaihoz való visszatérés alapján történő megújításában Basilovits a bazilita hagyományt követte, mégpedig Sztudita Tivadar szellemében. Írása ugyanis nem tesz különbséget a lelkiatya és az igumen személye között, hanem a két személyt azonosítja. Amikor igumenről beszél, világos, hogy Sztudita Tivadar vonalát követi.

5. Konklúzió

Basilovits kívánsága az volt, hogy a bazilita szerzetesek igazi keresztények legyenek, úgy, hogy megvalósítsák Nagy Szent Bazil szabályzatának nyolcadik szabályát. Ebben a pontban látta összefoglalva mindazt, amit a szerzeteseknek meg kell tenniük. Ennek a szabálynak a szellemissége végighalad minden művén, akkor is, amikor részletesen tárgyalja a szerzetesi fogadalmakat, amelyek mintegy a szerzetesnek az önmegtagadásra való meghívásra adott konkrét válasza, melyet az a szegénységben, tisztaságban és engedelmisségben él meg.

Egyetértünk Tyihij nézetével,⁵² mely szerint – még ha az *Értekezés, avagy tanítás a testvéreknek a szerzetesek méltóságáról* keletkezési dátum nélkül maradt is fenn – a három másik mű közös kronológiai irányt mutat föl. A *Szerzetesi szabályok és konstitúciók* keletkezési ideje 1797 előttre tehető, az *Imago vitae*

51 Basilovits 112 alkalommal idézi a műben Nagy Szent Bazilt.

52 Vö. Тихий: “Юанникий Базиллович”, 45.

monastica 1802-ben keletkezett, kutatásunk alapján pedig, mely a *Szerzetesi szabályok és konstitúciókról* című művet 1796. július 12-re teszi, megállapíthatjuk, hogy ez utóbbi írás is illeszkedik Basilovits aszketikus írásainak egyenes kronológiai vonalába.

Joannicius Basilovits aszketikus írásai nyilvánvalóan nagy hatással voltak a bazilita szerzetesekre, konkrétan a téren, hogy valódi keleti szerzetesekké váljanak. Emlékeztetnünk kell arra, hogy protoigumeni tevékenysége alatt szerzetesei, létszámukat tekintve, a legnagyobb közösséget képezték a Munkácsi Egyházmegyében.

Az is elmondható, hogy Joannicius Basilovits saját korában munkatársán, Kocak Arszenioszon kívül a Munkácsi Egyházmegyében az egyetlen szerző volt, akinél megfigyelhető a görög atyák írásai iránti érdeklődés. Az *Imago vitae monastica* ennek az érdeklődésnek a gyümölcseként született meg.

Hisszük, hogy Basilovits aszketikus művei a mai helyi görögkatolikus egyházak számára is hordoznak jelentőséget. Hogy ezen közösségek visszanyerjék valódi önazonosságukat, szükséges, hogy folytassuk a máig ismeretlen helyi aszketikus irodalmi források tanulmányozását, mint például Kocak Arszeniosz műveit. Ez segíti a keleti egyház autentikus gyökereinek megismerését, melyek ezekben az írásokban teljes teológiai, liturgikus és lelki gazdagságukban tárulkoznak föl. A kommunizmus éveit után a görögkatolikus egyháznak ma újra kell rendeznie egyházi életét. Manapság emlegetik a saját gyökerekhez való visszatérést, a klérusban viszont számos kérdés megfogalmazódik a történelmi pillanat kapcsán, illetve hogy ezek a „közös gyökerek” tényleg alkalmasabb módon szolgálják-e a keleti keresztények valódi egységét.